

L'Estudi General de Barcelona i l'inici de la Rambla del coneixement

La celebració del 150è aniversari de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona és el punt de partida d'un recorregut per la història i els orígens d'aquesta institució tan estretament vinculada a la ciutat.

Ramon Dilla Martí i Alba Nasarre
Universitat de Barcelona

«L'àmplia arquitectura de Rogent encara estaria molts anys a mig vestir.»

Durant el curs 2022-2023 vam poder gaudir de les nombroses activitats associades als cent cinquanta anys de l'Edifici Històric de la Universitat de Barcelona. Aquest aniversari commemorava la primera inauguració de curs celebrada —l'any 1872— a la nova Universidad Literaria de Barcelona, que l'arquitecte Elias Rogent estava construint a la plaça de la Universitat des de 1863. Tot i que la solemnitat de l'acte permetia interpretar-lo en certa manera com una inauguració oficial de la construcció, el cert és que l'edifici encara seguia parcialment ocupat pels militars i que, malgrat haver-hi allotjat algunes classes l'any anterior, bona part de la factura, i no diguem el mobiliari, encara estava per acabar (Vergés, 2022). De fet, l'àmplia arquitectura de Rogent encara estaria molts anys a mig vestir, amb els tronadíssims bancs i taules heretats del ruïnós convent del Carme, on s'havia instal·lat la Universitat després del seu trasllat definitiu des de Cervera l'any 1842.

La cerimònia, presidida pel rector Bergnes de las Casas (1868-1875), inclogué la lliçó del catedràtic en dret canònic i romà Felip Vergés i es dugué a terme a l'antic Salón de Doctores, avui emplaçat a l'Aula Magna, ja que el Paranimf encara era lluny d'acabar-se. De fet, la seva decoració no culminà fins a l'any 1885, quan es penjaren els grans llenços del programa pictòric creat arran del concurs organitzat per la Junta d'Obres de la Universitat el 1880, que declarà guanyadors els pintors Dionís Baixeras, Ricard Anckerman, Joan Bauzà i Antoni Reynés.

Entre totes les pintures, la que exposava de manera més directa un episodi de la pròpia història universitària era la del mallorquí Ricard Anckerman i Riera (1842-1907), que mostrava els consellers Joan de Marimon i Bernat Sapila, vestits amb les gramalles cerimonials i amb el cap cobert, sol·licitant a Alfons V el privilegi per crear l'Estudi General de Barcelona (figura 1).

Figura 1 (imatge de fons). Ricard Anckerman i Riera, Els consellers de Barcelona, representats, sol·liciten a Alfons V, demanant-li reial cèdula per a la creació d'uns estudis generals o universitaris a la capital del Principat de Catalunya, 1884, Paranimf de la Universitat de Barcelona.

L'ambientació de l'escena volia evocar l'esplendorosa cort napolitana del Magnànim a partir d'elements com els mapamundis, els llibres il·luminats o la sofisticada arquitectura gòtica del fons. Aquesta obra havia tingut una elaboració particularment complexa, ja que en la primera convocatòria cap dels projectes presentats fou guanyador i s'hagué d'organitzar un segon concurs únicament per a l'elaboració d'aquesta pintura, el 28 d'agost de 1882. De les tretze propostes candidates, finalment fou seleccionada la d'Anckerman, al qual el jurat sol·licità diversos canvis, com ara l'aparició del pergamí de petició dels consellers.¹ Aquest element, avui protagonista de la pintura, mostra clarament l'esbós d'una planta arquitectònica en la qual podem distingir una entrada principal esgraonada que dona accés a un corredor principal flanquejat per dos amplis espais. Al fons s'obre un claustre que organitza la resta de dependències i sembla perllongar-se més enllà, potser amb un altre pati, en una zona que ens resulta oculta perquè està enrotllada sota la mà del conseller.

El croquis volia evocar part del contingut del privilegi reial de 1450, el qual especificava que el monarca concedia a la ciutat la potestat per erigir l'Estudi General quan ho considerés oportú, assumint els costos de construcció del nou edifici i la determinació del seu funcionament i els seus estatuts. En aquell moment les escoles majors estaven unificades en virtut de la deliberació del Consell de Cent del dia 9 d'octubre de 1438, i des de 1431 es trobaven emplaçades a l'Hostal d'en Garcia, situat al carrer de Ripoll. No obstant això, l'edifici estava en molt mal estat i es decidí un trasllat provisional al call, seguit d'un retorn el 1452 a l'emplaçament original. L'any 1481 l'habitatge fou llogat al paborde Jordi Sanç pel seu propietari, el canonge Joan Andreu Sorts, especificant que s'hi havien de fer nombroses obres de millora perquè es trobava en molt mal estat.

És possible que Anckerman hagués estat informat d'aquestes circumstàncies, o bé que les hagués llegit directament en obres com la d'Avellí Pi i Arimon, a l'hora de definir la versió final del llenç, on se li recomanava precisament fer èmfasi en aquest document (Pi i Arimon, 1854, p. 139). Probablement aquesta voluntat de ser consecutiu amb els

«Amb la implantació dels decrets de Nova Planta, l'Estudi General fou clausurat i les càtedres es traslladaren a la Universitat de Cervera.»

fets històrics coneguts i redactats fins al moment es troba a la base de la decisió del pintor de presentar un dibuix que, tot i ser poc més que un croquis, anunciava una nova construcció sense esmentar-la literalment.

De fet, l'Estudi General de Barcelona no començaria a construir-se fins vuitanta-sis anys després. En la sessió del 10 d'agost de 1536 el Trentenari de la ciutat decidí el seu emplaçament en un indret una mica aïllat, a l'extrem de la muralla, entre les portes de Santa Anna i les torres de Canaletes, i el dia de Sant Lluç del mateix any es portà a terme la cerimònia de posada de la primera pedra, presidida pels consellers de la ciutat i el bisbe de gràcia, Joan Miralles, i a la qual assistí el mestre Tomàs Barsa, responsable de l'obra (Diago, 1603, p. 313v). Començava així la història d'una de les construccions més singulars del segle XVI a Barcelona, ja que es tractava del primer edifici erigit amb finalitats exclusivament acadèmiques.

La primera imatge que tenim d'aquesta construcció és la continguda en la vista urbana de 1563 efectuada per Anton Van den Wyngaerde (figura 2). El sintètic dibuix de la construcció permet distingir un edifici de dos pisos, que distribuïa les càtedres a l'entorn d'un primer claustre, seguint un esquema que possiblement estava més atent als models organitzatius dels edificis conventuals propers que no pas als Estudis Generals precedents. La façana principal exercia com a teló de fons de la Rambla i romangué pràcticament intacta fins al segle XIX. Estava composta a partir d'una filera superior amb grans finestres oberts sota arcs rebaixats, una escultura de sant Lluç i el portal presidit per l'escut de l'emperador Carles V. Amb la implantació dels decrets de Nova Planta, l'Estudi General fou clausurat i les càtedres es traslladaren a la Universitat de Cervera, que es començà a construir el 1717. Tres anys després, l'edifici barceloní fou convertit en caserna militar fins al seu enderroc l'any 1843. L'escut imperial fou recollit per l'Acadèmia de Bones Lletres i ingressà als fons del Museo Provincial de Antigüedades i posteriorment al Museu d'Història de la Ciutat, del qual fou rescatat l'any 1989 pel rector Josep Maria Bricall, que l'instal·là a la galeria del Paranimf.

Tot i que les obres dirigides pel mestre Tomàs Barsa es donaren per finalitzades el 1539, encara hi mancaven algunes parts importants, com la capella, que no s'inicià fins al 1581. Com bé documentà Antònia Maria Perelló, durant tot el segle XVII se succeïren nombroses reformes i ampliacions, com ara la construcció d'unes estances dedicades a l'ensenyament dels infants o «lo teatro y aula gran [...] ahont se acostuman a fer y celebrar los dits actes publichs».² Aquesta última, on es portava a terme el cerimonial acadèmic i documentada l'any 1607 amb un pagament al mestre de cases Martí, seria l'antecedent del Paranimf. Així mateix, també sabem que, annex a l'obra original, entre 1614 i 1617 s'erigí l'anomenat Estudi Nou a càrrec del mestre de cases Pere Donadeu, el qual es convertí en el constructor de referència, ja que el trobem vinculat a l'Estudi General com a mínim fins al 1626. Posteriorment, hi ha documentades diverses actuacions puntuals, entre les quals destaca la nova Aula de Lleis i Cànon, que es finalitzà el 1683.

Tot plegat creava un complex d'estructures organitzades al voltant del claustre primigeni i el pati posterior com a distribuïdors, presidits per l'anomenada Aula gran i la Capella com a espais principals, a l'entorn dels quals simbòlicament girava la vida acadèmica.³ D'aquest tram, únicament ens han arribat testimonis molt tardans, entre els quals destaca el plànol de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona publicat per Salvador Santpere i Miquel l'any 1905 (figura 3) (Sanpere i Miquel, 1905, p. 654). L'autor advertia que es tractava de l'única memòria que quedava d'aquest edifici, tot i que el seu traçat possiblement s'havia elaborat poc abans del seu enderroc l'any 1843 i, per tant, no hem de descartar que també contingués algunes modificacions fetes durant el període com a Caserna dels Estudis.

Finalment, tampoc hem de perdre de vista que l'erecció de l'Estudi General fou també un punt de partida simbòlic per a la constitució de la Rambla en el principal espai de coneixement de la ciutat. Durant els segles XVI i XVII, en paral·lel a la construcció de nombrosos convents a la façana del Raval, també aparegueren diversos col·legis vinculats als instituts religiosos. Entre aquests, cal desta-

car el de Sant Àngel Màrtir dels carmelites calçats, construït a partir de 1593; el dels franciscans de Sant Bonaventura, fundat el 1627 pel mercader barceloní Pau Canals; o el de Sant Pere Nolasc dels mercedaris, erigit el 1643. Entre tots ells, el que representava una competència més directa amb l'Estudi General fou el Reial Col·legi de Santa Maria i Sant Jaume de Cordelles, que inicià les seves classes a la Rambla el 1593, fou posat sota la direcció dels jesuïtes el 1635 i es convertí en el centre predilecte d'ensenyament de les classes dirigents i el patriciat urbà.

Tot plegat convertí la Rambla en un espai que agafava forma urbana, però sobretot era un punt on hi havia un notable tràfec d'estudiants, religiosos, professors i autoritats, que convertien aquest espai en un indret gradualment menys perifèric. Mentre el dens traçat urbà s'expandia vers el Raval, la Rambla del coneixement atreïa els ciutadans als seus establiments acadèmics i religiosos, contri-

Figura 2. Anton Van den Wyngaerde, *Detall de l'edifici dels Estudis Generals de Barcelona (1563)*, dibuix extret del *manuscrit Villes d'Espagne* conservat a la Biblioteca Nacional d'Àustria, Viena.

Figura 3 (imatge de fons). «Antigua Universidad de Barcelona – Los Estudios», planta de l'Estudi General o Universitat (autor i data desconeguts). Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona.

buint a la consolidació d'aquest espai com la gran artèria de la Barcelona moderna. ●

Notes

- 1 Coll, Isabel. «Els consellers de Barcelona, representats, sol·liciten a Alfons V, demanant-li reial cèdula». A: *Museu Virtual de la UB* (en línia). Barcelona: Universitat de Barcelona (<https://museuvirtual.ub.edu/objete/1327a/>).
- 2 Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, *Deliberacions*, Consell de Cent, II-116, 1607, 9 de febrer, f. 56v. Citat a Perelló Ferrer, 1996, pp. 283-285.
- 3 La Capella fou vestida amb un gran retaule contractat pel vicerector Salvador Rovira a l'escultor Jacint Trulls el 24 d'agost de 1687 (Duran i Sanpere, 1975, pp. 395-397).

Bibliografia

- Diago, Francisco. 1603. *Historia de los victoriosissimos antiguos condes de Barcelona*. Barcelona: Sebastià de Cormellas.
- Duran i Sanpere, Agustí. 1975. *Barcelona i la seva història*. Barcelona: Curial.
- Perelló Ferrer, Antònia Maria. 1996. *L'arquitectura civil del segle XVII a Barcelona*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Pi i Arimon, Avellí. 1854. *Barcelona antigua y moderna*. Barcelona: Imprenta y Librería Politécnica de Tomás Gorchs, vol. 2.
- Sanpere i Miquel, Salvador. 1905. *Fin de la Nación Catalana*. Barcelona: Tipografia L'Avenç, p. 654.
- Vergés i Permanyer, Felip. 2022. *Discurs inaugural del curs 1872-1873*. Intr. d'Agustí Alcoberro Pericay. Barcelona: Edicions de la Universitat de Barcelona.